

5. Достдар Р.М. Опіка та піклування: наслідки рецепції в сучасному законодавстві України та європейських країн // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – 2012. – Вип. 12.
6. Гавловська А.В. Інститут опіки і піклування в Українському праві за Статутами Великого князівства Литовського: історико-правові аспекти // Актуальні проблеми держави та права: збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2005. – Вип. 24. – С. 264-268.
7. Малишев О.О. Правове регулювання опіки над душевнохворими за доби Російської імперії // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 59-62.

Ключові слова: опіка, піклування, усиновлення, цивільне право, сімейне право.

Ключевые слова: опека, попечительство, усыновление, гражданское право, семейное право.

Key words: guardianship, caring, adoption, civil law, family law.

ДЖУГАН ВІКТОРІЯ ОЛЕГІВНА

Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного
та господарського права і процесу

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК РІЗНОВИДУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Аналіз подій сьогодення, проєвропейський курс розвитку Української держави, впроваджені в Україні реформи обумовлюють необхідність розуміння реального змісту правових та інших понять, зокрема, значення юридичної відповідальності як відповідальності соціальної. Конституція України визначає, що права, свободи, гарантії людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [1]. До того ж, юридична відповідальність є складовою частиною механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також різновидом соціальної відповідальності, що взаємодіє та функціонує разом з іншими її різновидами.

Дослідженням інституту юридичної відповідальності вже багато часу займаються українські та зарубіжні науковці (І. Аземша, М. Александров, П. Андрушко, М. Амелер, І. Афанасьєв, А. Барнашов, К. Басін, Ю. Баулін, О. Безклубий, Д. Белова, К. Бельський, Ю. Бисага, Н. Боброва, С. Бобровник, С. Братусь, А. Венгеров, І. Гриценко, В. Джуган, І. Зелена, Д. Златопольський, Т. Зражевська, В. Кампо, І. Канзафарова, М. Кельман, Т. Ківалова, А. Козловський, В. Колісник, Л. Коритко, В. Костицький, В. Котюк, М. Краснов, Н. Кузнецова, В. Лазарев, В. Лучін,

В. Маклаков, В. Марчук, А. Машков, В. Мелашенко, А. Мішин, Л. Наливайко, П. Недбайло М. Никифоров, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, В. Ржевський, І. Самощенко, Н. Свиридюк, В. Середюк, Н. Слободчиков, А. Собчак, Т. Тарахонич, О. Тихомиров, М. Фарукшин, О. Фрицький, Б. Ф'юїті, О. Харитонов, С. Харитонов, В. Чіркін, Я. Шевченко, Т. Шон та інші), однак значення юридичної відповідальності як різновиду соціальної відповідальності є актуальним питанням для дослідження в умовах сьогодення.

Метою даної доповіді є дослідження сутності та значення юридичної відповідальності як різновиду соціальної відповідальності в умовах сьогодення. Ця мета зумовила наступні завдання: проаналізувати поняття та види соціальної відповідальності; з'ясувати особливості соціальної юридичної відповідальності та зробити висновки.

Відповідальність є загальносоціологічною категорією, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей; означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи [2, с. 36]. Соціальна відповідальність – це соціальне явище, яке означає добровільне та свідоме виконання, використання та дотримання суб'єктами суспільних відносин приписів, соціальних норм, а у випадку їх порушення – застосування до порушників засобів впливу, передбачених цими нормами [3, с. 10]. Соціальну відповідальність розуміють також як діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з виконання приписів соціальних норм та покладенням різноманітних засобів впливу у разі її порушення [4, с. 497].

Очевидно, що соціальна відповідальність є багатоаспектною та інтегрованою категорією, яка залежно від виду соціальних норм (звичаї, традиції, норми моралі, релігійні (канонічні) норми, етичні норми, політичні норми, корпоративні норми, норми громадських організацій, технічні норми, норми культури, норми права тощо) поділяється на: моральну, політичну, корпоративну, релігійну, юридичну (правову) тощо. Науковці поділяють соціальну відповідальність ще й по-іншому, а саме на: 1) моральну, політичну, персональну та власне соціальну (М. Бахтін) [5, с. 20, 24, 32, 44, 51, 225, 253]; 2) правову та неправову (О. Зайчук та Н. Оніщенко) [4, с. 499-502]; 3) індивідуальну та колективну (М. Солодка) [6, с. 33]; 4) позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну) за своїм сутнісним змістом [2, с. 14-15]; 5) добровільну та примусову залежно від форми реалізації [2, с. 15].

Зрозуміло, що соціальна та соціальна правова відповідальність співвідносяться як загальне та особливе (конкретне), причому правова також буває позитивною та негативною. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності в негативному аспекті є закріпленим у законодавстві та забезпечуваним державою юридичним обов'язком правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать [7, с. 21]. Як частина системи права,

юридична відповідальність є складним міжгалузевим інститутом, що становить сукупність однорідних охоронних правових норм різних галузей права, які реалізуються по факту протиправної поведінки суб'єкта, притягнення його до відповідальності, відновлення правопорядку, верховенства права та справедливості. Сталий двоаспектний підхід щодо юридичної відповідальності сформувався в другій пол. ХХ ст. Позитивна юридична відповідальність – це відношення суб'єкта до дорученої йому справи, усвідомлення особою необхідності неухильно виконувати свої обов'язки; негативна – це особливий вид юридичної відповідальності, що становить відповідну реакцію суспільства та держави на здійснення особою винного протиправного діяння у формі застосування до неї заходів державного примусу. Юридична відповідальність, в першу чергу, класифікується за галузевою ознакою (конституційна, цивільна, адміністративна, кримінальна тощо) та становить феномен соціальної реальності, який проявляється в негативних для правопорушника наслідках. Функціональність цього інституту в системі права забезпечується через його взаємодію з іншими її елементами [8, с. 59].

Кожен вид соціальної відповідальності, в тому числі соціальної юридичної, об'єднують: забезпечення та охорона суспільних відносин, наявність суб'єктів та засобів, гарантуванням прав, свобод та інтересів суспільства, динамічний характер дії, регламентованість соціальними нормами, функціональна спрямованість, настання певних наслідків для порушника, їх прояв як культури до суспільства, а розмежовують: належні органи їх призначення, певний вид норм, окремий характер норм та їх застосування, форма виразу, вид обов'язку, який виник, а також характер порушення, суб'єкти впливу, характер відповідальності, самі наслідки порушення та відмінний характер їх настання. Функціонування усіх видів соціальної відповідальності відбувається при більшій чи меншій взаємодії. При високій позитивній соціальній відповідальності формується відповідна соціальна держава та громадянське суспільство, а при належному рівні перспективної юридичної відповідальності, також ще й правова держава. Разом з розвитком України як демократичної високоцивілізованої держави у напрямі інтеграції у світове та європейське співтовариство її громадяни мають мати належний рівень політичної, корпоративної, релігійної, моральної, етичної та правової культури, яка, в свою чергу, впливає на формування позитивної соціальної юридичної відповідальності, тому що вони їй передують. Означені види соціальної відповідальності охоплюють різні сфери діяльності суспільства та держави. Водночас, позитивна соціальна юридична відповідальність є найвищим досягненням держави та суспільства, а негативна – ефективним складовим елементом механізму захисту прав, свобод та інтересів людини. Особистість, соціальна група, суспільство та держава мають мати відоме відношення до соціальних норм, особливо правових, які слід виконувати, тому що низький рівень соціальної юридичної відповідальності політичної еліти, низький рівень політико-правової куль-

тури суспільства не дає змоги їм відчувати відповідальність за спільне майбутнє, аналізувати соціальні програми, реформи та вибудовувати високорозвинену державу.

Соціальна відповідальність є невід'ємним елементом механізму захисту прав людини, особливо юридична. Усі види соціальної відповідальності знаходяться у взаємодії та впливають на розвиток держави як соціальної, правової тощо. Усім видам соціальної відповідальності характерні спільні та відмінні ознаки, зокрема щодо юридичної відповідальності. До того ж, юридична відповідальність має важливе значення у зв'язку з виконанням нею превентивної, каральної, відновлювальної, регулятивної та виховної функцій.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Українська радянська енциклопедія: [в 17-ти т.] / гол. ред. М.П. Бажан; 1-ше вид. – Т. 12: Пряшів-Світлофор. – К.: УРЕ, 1963. – 576 с.
3. Іванова Т.В. Соціальна відповідальність: навчальний посібник / Т.В. Іванова, О.О. Охріменко. – К.: Київський політехнічний інститут, 2015. – 180 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Хрінком Інтер, 2006. – 688 с.
5. Бахтин Н.М. Искусство и ответственность / Н.М. Бахтин. – К.: Наукова думка, 1994. – 478 с.
6. Зелена О. Визначення підстав юридичної відповідальності: актуальні питання / О. Зелена // Право України. – 2003. – № 4. – С. 21-25.
7. Солодкая М. С. Ответственность субъекта управления: состояние проблемы и перспективы исследования / М. С. Солодкая // Credo. – Оренбург, 1998. – № 1. – С. 33.
8. Джуган В.О. Інститут юридичної відповідальності як елемент системи права: погляди сучасних науковців / В.О. Джуган // Visegrad journal on human rights. – 2016. – № 3. – С. 56-61.

Ключові слова: юридична відповідальність, соціальна відповідальність, позитивна відповідальність, негативна відповідальність, значення юридичної відповідальності.

Ключевые слова: юридическая ответственность, социальная ответственность, позитивная ответственность, негативная ответственность, значение юридической ответственности.

Key words: legal liability, social responsibility, positive liability, negative responsibility, value of legal liability.